

Inhoudelijk verslag:

Cultuureducatie DNA

Een project in het kader van de professionaliserings-
regeling van het Fonds voor Cultuurparticipatie

Looptijd project: november 2016 t/m november 2018

Projectleider: Maika Eggink

Inhoud

Voorwoord	3
1 Inleiding	4
2 Cultuureducatie DNA in de praktijk	5
2.1. Inhoud, organisatiestructuur en planning	5
2.2 Implementatie van de leerlijnen op de scholen	6
3 Hoe kan cultuureducatie bijdragen aan strategische doelen schoolbesturen?	12
3.1 Gave Dingen Doen Sessie	12
3.2 Analyse beleidsplannen schoolbesturen	13
3.3 Manifest	13
3.4 DNA -> Nascholing en verAnkering:	14
4 Opbrengsten Cultuureducatie DNA	17
4.1 Bestuur-, school-, leerkracht- en leerlingniveau	17
4.2 Succesvolle koppeling W&T en Cultuur	18
4.3 Samenwerkingen	18
5 Inbedding/borging	20
6 Toelichting bij financiële verantwoording	21
7 Externe monitoring en evaluatie van het project	21
8 Conclusies en aanbevelingen	22
Aanbevelingen	23
Bijlagen:	24
1 Krantenartikel De Bothoven	25
2 Bijdrage cultuureducatie aan strategische doelen Consent	26
3 Cultuur(educatie) en het strategisch perspectief van KOE	27
4 Bestuurlijke visie VCO m.b.t. cultuureducatie	28
5 Realisatie DNA en Toelichting bij financieel overzicht voor FCP	29
6 Urenverantwoording Gemeente Enschede	32
7 Urenverantwoording TechYourFuture	33
8 Urenverantwoording Consent	34
9 Urenverantwoording KOE	35
10 Urenverantwoording VCO	36
11 Eindrapport externe Monitoring en Evaluatie	37

Voorwoord

Tijdens Cultuureducatie DNA ging het om de professionalisering op drie niveaus: bestuur, school en leerkrachtenteams. Alle DNA-scholen geven aan meer vertrouwen te hebben gekregen naar aanleiding van het project. Veel leerkrachten zijn buiten hun comfortzone getreden en hebben ervaren dat ze veel meer kunnen/durven dan gedacht. Een prachtige opbrengst!

Hetzelfde geldt voor de leerlingen. Een van de directeuren vertelt hoe de leerlingen van groep 8 gewoon op de stoep voor de school aan het oefenen waren voor de musical en dat voorbijgangers bleven staan om te kijken. Je ziet het voor je. Fantastisch ook waren de uitvoeringen van de school die met Introdans had gewerkt, zo origineel en knap gedaan. Ik zat daar tussen alle ouders en was oprecht ontroerd, terwijl het niet eens mijn eigen kinderen waren. Maar vooral ook was ik vreselijk trots op de leerkrachten! Of de school die naar het museum ging om daar te 'filosoferen met kunst'. De meeste leerlingen hebben ouders met een migratieachtergrond en kwamen voor het eerst in een museum. Een paar weken later liep ik door de school om de tentoonstelling te bekijken met kunstwerken die de leerlingen hadden gemaakt naar aanleiding van het museumbezoek en de thema's (bijv. een goed mens zijn) waar ze samen over hadden gefilosofeerd. De schilderijen van de leerlingen raakten me diep.

Er zijn mooie samenwerkingen ontstaan met landelijke culturele instellingen zoals Kröller-Müller, Introdans, Eye Filmmuseum en het Rijksmuseum in Amsterdam. Men was enorm bereid om te delen en vond het heel bijzonder dat we (helemaal vanuit Enschede) belangstelling hadden. We hebben Enschede goed op de kaart kunnen zetten met dit project en een aantal samenwerkingen krijgen een mooi vervolg!

Als projectleider kijk ik terug op een bijzonder mooi en inspirerend project. Ik heb de klus met enorm veel plezier gedaan en heb zelf ook veel geleerd. Ondanks het feit dat ikzelf een stevige communicatieachtergrond heb, was de communicatie met de scholen vaak een uitdaging. Er bleek een heel andere vorm van communiceren te gelden dan bijv. in de culturele sector of het bedrijfsleven. Maar de frisse aanpak van iemand buiten het onderwijs pakte goed uit en uiteindelijk lukte het om iedereen in beweging te krijgen. Figuurlijk, maar ook letterlijk want er werd veel gedanst gedurende dit project! Daarnaast heb ik ontdekt welke cruciale rol de ICC'er en de directeur hebben bij het motiveren en meekrijgen van het team en daarmee het slagen van de implementatie.

Ik wil de scholen bedanken die hebben deelgenomen aan Cultuureducatie DNA. Ze hebben zich kwetsbaar opgesteld, waren bereid om te willen leren en zijn er vol voor gegaan! Ook mijn grote dank aan de educatief medewerkers van de culturele instellingen en trainers van de dansleerlijnen; prachtig met hoeveel enthousiasme en passie zij zich hebben ingezet en de coaching on the job hebben verzorgd! Verder mijn dank aan Saxion, TechYourFuture en de schoolbesturen van Consent, KOE en VCO voor hun betrokkenheid en zinvolle bijdragen!

Tot slot mijn bijzondere dank aan mijn collega Jessica Veen, met wie ik samen dit project heb gedaan. Door onze verschillende achtergronden konden we elkaar heel mooi aanvullen. We made a good team!

Maika Eggink,
Projectleider Cultuureducatie DNA

1 Inleiding

Het project Cultuureducatie DNA - in het kader van de professionaliseringsregeling van het Fonds voor Cultuurparticipatie - heeft twee jaar gelopen in Enschede: van november 2016 tot november 2018. De letters DNA staan voor: Deskundigheidsbevordering, Nascholing en verAnkering. Cultuureducatie moet, middels aansprekende en doorlopende leerlijnen, een vanzelfsprekend onderdeel uit gaan maken van het onderwijs curriculum, met andere woorden: onderdeel worden van de genen - het DNA - van de school. In dit project hebben we gekozen voor de implementatie van reeds bestaande leerlijnen als middel om cultuureducatie op scholen te bevorderen.

De huidige tijd kenmerkt zich door snelle veranderingen en grote hoeveelheden (complexe) informatie die dagelijks op ons afkomen. Hoe bereid je kinderen voor om hun weg te vinden en zich staande te houden in de snel veranderende samenleving? Hoe leid je talenten op die later een voortrekkersrol kunnen vervullen in een creatieve kennissamenleving? In het primair onderwijs kan hiervoor het fundament worden gelegd. Kinderen kunnen voortbouwen op dit fundament, persoonlijke interesses onderzoeken en ontwikkelen en hun talenten ontplooien. Op die manier kunnen ze opgroeien tot creatieve, nieuwsgierige en oplossingsgerichte burgers die een bijdrage kunnen leveren in de grote vraagstukken van de toekomst (denk bijv. aan zaken als klimaatverandering, migratie-problematiek en robotisering van de arbeidsmarkt).

De maatschappij heeft behoefte aan individuen die creatief kunnen denken, oplossingsgericht zijn, een ondernemende en onderzoekende attitude hebben, kunnen co-creëren, sterk zijn in samenwerking en zich thuis voelen tussen alle technische mogelijkheden die de wereld om hen biedt. In Enschede en Twente werken overheid, onderwijs en culturele instellingen structureel samen om een omgeving te creëren waarin kinderen goed voorbereid worden op deze nieuwe wereld.

Cultuuronderwijs staat niet op zichzelf in het ontwikkelen van de 21st Century Skills. Er is sprake van een grote gemeenschappelijke deler tussen de onderwijsvernieuwing vanuit de vakgebieden Kunst en Cultuur enerzijds en Wetenschap en Techniek anderzijds. Beiden gaan uit van een meer coachende rol van de leerkracht. Er is aandacht voor het creatieve proces van elk afzonderlijk kind. En stimuleren van ontdekkend, onderzoekend en ontwerpend leren staat centraal. Binnen Cultuureducatie DNA was TechYourFuture - hét expertisecentrum voor onderwijs in wetenschap en technologie - onze W&T-partner.

Cultuureducatie DNA liep parallel aan het CmK project Culturage in Enschede. Je kunt Cultuureducatie DNA het beste omschrijven als een 'verdiepend zijspoor' naast het hoofdspoor van Culturage. Bij Cultuureducatie DNA ging het om de implementatie van (reeds ontwikkelde) leerlijnen als startpunt voor deskundigheidsbevordering. Centrale vraag was steeds: wat heeft de school nodig om een leerlijn goed te kunnen implementeren?

You can, you should and if you're brave enough to start, you will.

(Stephen King)

2 Cultuureducatie DNA in de praktijk

2.1. Inhoud, organisatiestructuur en planning

2.1.1 Korte beschrijving inhoud van het project

Bij Cultuureducatie DNA ging het om de implementatie van (reeds ontwikkelde) leerlijnen, ter professionalisering van het leerkrachtenteam. Scholen hebben zélf hun leerlijn gekozen en daarmee de (kunst)discipline waarbinnen ze hebben gewerkt. De scholen konden kiezen uit 21 leerlijnen; 16 leerlijnen ontwikkeld in Enschede binnen Culturage 1 (2013-2017) en 5 aanvullende leerlijnen van cultuurpartners van buiten Enschede. De implementatie heeft plaats gevonden in schooljaar 2017/2018. De deskundigheidbevordering van de leerkrachten vond plaats op de scholen en werd gegeven door coaches/trainers verbonden aan de gekozen leerlijn. Onderdeel van het project vormde ook de nascholings training DNA-Onderwijs, ontwikkeld door [Saxion](#) en [TechYourFuture](#). Tevens zette Cultuureducatie in op bestuurlijk niveau; welke bijdrage kan cultuureducatie leveren aan de strategische doelen van het schoolbestuur?

2.1.2 Organisatiestructuur

Cultuureducatie DNA was een zelfstandig project in het kader van de professionaliseringsregeling. Weliswaar gelieerd en aanvullend/verdiepend aan Culturage, maar met eigen te behalen doelstellingen, manier van werken en een eigen begroting. Projectleider van Cultuureducatie DNA was Maika Eggink. Zij werd in de uitvoering ondersteund door Jessica Veen. Zowel Maika als Jessica waren tevens implementator bij Cultuureducatie DNA en hadden beiden vijf scholen onder hun hoede.

Consent heeft namens de Kamer PO van Enschede de subsidie aangevraagd bij het Fonds voor Cultuurparticipatie. Concordia fungeerde als penvoerder van het project. De uitvoering van Cultuureducatie DNA lag primair bij het duo Maika en Jessica, de trainers/coaches, Saxion en TechYourFuture (voor de nascholing) en natuurlijk de deelnemende scholen.

Cultuureducatie DNA stond onder de inhoudelijke supervisie van de Stuurgroep Cultuureducatie Enschede. De Stuurgroep bepaalt het beleid voor cultuureducatie voor het Primair Onderwijs in Enschede. In de Stuurgroep zitten afgevaardigden vanuit de Gemeente Enschede (zowel van de afdeling cultuur als van de afdeling onderwijs), de culturele instellingen, Attendiz (speciaal onderwijs), de drie grote scholenkoepels (Consent, VCO en KOE) en de opleiders Saxion en ArteZ. De projectleiders van Culturage en Cultuureducatie DNA en de coördinator van het Cultuurmenu leggen allen verantwoording af aan de Stuurgroep. De Stuurgroep komt eens in de twee maanden bij elkaar.

2.1.3 Globale planning project

Het project Cultuureducatie DNA kende een looptijd van twee jaar in de uitvoering: november 2016-november 2018. De implementatie van de leerlijnen op de scholen vond plaats in schooljaar 2017/2018. Voor elke school is een eigen planning gemaakt, in overleg met de coaches/trainers. Daarnaast heeft de projectleider een overkoepelende planning gemaakt voor de uitvoering van het gehele project. Een aantal belangrijke momenten/acties daarin waren de volgende:

- › Opstellen Projectplan Cultuureducatie DNA: nov/dec. 2016
- › Samenstellen leerlijnen aanbod Cultuureducatie DNA: nov 2016/feb. 2017
- › Kick-off van Cultuureducatie DNA voor alle deelnemende scholen: 25 januari 2017
- › Samenstellen catalogus leerlijnen aanbod: feb/maart 2017
- › Gave Dingen Doen Sessie voor de schoolbesturen: 10 maart 2017
- › Analyse strategische beleidsplannen schoolbesturen: voorjaar 2017
- › Training hedendaagse Cultuureducatie: 29 maart 2017
- › Presentatie leerlijn catalogus aan de scholen: 29 maart 2017

- › Scholen kiezen leerlijn, formeren implementatieteams: april/mei 2017
- › Opstellen projectplannen per school: juni/juli 2017
- › Ontwikkeling training DNA-onderwijs door Saxion en TechYourFuture: eerste helft 2017
- › Uitvoering training DNA-onderwijs: training A najaar 2017, training B voorjaar 2018
- › Tussentijdse evaluatie met trainers Saxion en TechYourFuture: dec. 2017
- › Uitvoering implementatie leerlijnen op de scholen, incl. kick-off: schooljaar 2017/2018
- › Gezamenlijke Cultuurontmoeting voor alle deelnemende scholen: 31 jan. 2018
- › Realisatie Manifest schoolbesturen: juni/juli 2018
- › Afronding implementatietrajecten en evaluaties op de scholen: juni/juli 2018
- › Gezamenlijke afsluiting DNA voor alle deelnemende scholen: 4 juli 2018
- › Eindevaluatie met trainers Saxion en TechYourFuture: juli 2018
- › Eindevaluatie op leidinggevend niveau Saxion en TechYourFuture: okt. 2018
- › Monitoring en evaluatie project Cultuureducatie DNA: gehele periode
- › Afronding en verantwoording project Cultuureducatie DNA: sep/nov. 2018

2.2 Implementatie van de leerlijnen op de scholen

De D in DNA staat voor de Deskundigheidsbevordering van het leerkrachtenteam. De wens van een school om een leerlijn te willen implementeren wordt genomen als motivatie voor de professionalisering die het leerkrachtenteam wil doormaken. De deskundigheidsbevordering heeft plaats gevonden in de vorm van coaching on the job van de leerkrachten op school.

2.2.1. Deelnemende scholen en gekozen leerlijnen

De deelnemende scholen aan Cultuureducatie DNA vormden een mix van Culturage scholen en nieuwe scholen. De volgende 11 Enschedese scholen/locaties waren deelnemer binnen DNA:

- OBS Freinetschool De Bothoven
- ODBS Lonneker
- OBS Prinseschool - locatie Daalweg
- OBS Prinseschool - Locatie Prinsestraat
- OBS Prinseschool - locatie Staringstraat
- OBS Prinseschool - locatie IST
- OMBS De Wielerbaan
- KBS De Windroos
- OBS Het Wooldrik
- OMBS Het Zeggelt: locatie Dr. Benthemstraat
- OMBS Het Zeggelt: locatie Meeuwenstraat/ locatie Floraparkstraat

In totaal konden de scholen kiezen uit 21 leerlijnen. De leerlijnen betroffen de disciplines: Beeldend, Dans, Drama, Erfgoed, Film/Digitale media, Kunst & Techniek, Literatuur en Muziek. 16 leerlijnen zijn ontwikkeld binnen het CmK project Culturage 1. De overige 5 leerlijnen waren afkomstig van cultuurpartners van buiten Enschede: Stadkamer Zwolle, Kröller-Müller Museum, Introdans, Eye Filmmuseum en Rijksmuseum Amsterdam. Aan de externe leerlijnen waren lokale Enschedese culturele instellingen verbonden voor de uitvoering. Behalve in het geval van Introdans; de uitvoering van Ondergedompeld in Dans lag bij de dansdocenten van Introdans (omdat in Enschede niet de benodigde expertise aanwezig was om deze trainingen te kunnen geven), wél hebben medewerkers van Kaliber Kunstenschool meegelopen met de Introdans trainers tijdens de implementatie om de benodigde kennis op te doen.

De discipline Dans was absoluut favoriet binnen Cultuureducatie DNA. Maar liefst vier scholen hebben gekozen voor implementatie van een leerlijn dans.

- Prinseschool locatie Prinsestraat en locatie IST: Ondergedompeld in Dans van Introdans
- De Wielerbaan en Prinseschool locatie Staringstraat: Let's Present van Tessa Kortenbach
- Het Wooldrik en Prinseschool locatie Daalweg: Mediawijsheid en Digitale media van Tetem
- De Lonnekerschool: Kunst onderzoekt van Tetem
- Het Zeggelt (alle locaties): Theatermaken in de klas van Sonnevank
- De Bothoven: Avonturen in het donker van Eye Filmmuseum i.s.m. Concordia Film
- De Windroos: Filosoferen met Kunst van het Kröller-Müller Museum i.s.m. Rijksmuseum Twenthe.

2.2.2 Implementatie traject

De officiële kick-off van het project Cultuureducatie DNA voor alle deelnemende scholen was op 25 januari 2017. Daarvoor had reeds de intake op alle scholen afzonderlijk plaats gevonden, met daarin de uiteenzetting van het traject. 29 maart was de gezamenlijke training hedendaagse Cultuureducatie. Na afloop was de feestelijke presentatie van de [Catalogus met het leerlijnenaanbod](#). Tevens is toen de Nulmeting gedaan voor de externe MonEva. Daarna kregen de scholen een aantal weken de tijd om een leerlijn te kiezen. Toen die keuze eenmaal gemaakt was, kon het implementatieteam worden geformeerd; bestaande uit de directeur en ICC-er van de school, de implementator vanuit DNA en degene die de deskundigheidsbevordering/coaching on the job zou gaan verzorgen, verbonden aan de gekozen leerlijn.

Vervolgens hebben de implementatoren samen met de school het projectplan opgesteld, met daarin o.a. de motivatie m.b.t. de gekozen leerlijn, te bereiken doelen, een planning en begroting. Elke implementatie is begonnen met een kick-off op de school, verzorgd door de trainer/coach. Voor de meeste scholen was dit in september 2017. De implementatie heeft op alle scholen plaats gevonden in schooljaar 2017/2018, maar het tijdspad en de invulling verschilde per school. Zo kozen enkele scholen ervoor om de implementatie in de vorm van een aantal projectweken te gieten, andere scholen waren het gehele jaar bezig met de implementatie. Leerkrachten kregen coaching on the job van de trainers en moesten vervolgens zélf danslessen gaan bedenken en geven, trainingen geven voor de musical, filosoferen met de kinderen in het museum etc. Tussentijds is een Cultuurontmoeting georganiseerd, zodat de deelnemende scholen de kans hadden ervaringen uit te wisselen, van elkaar te leren en elkaar te inspireren.

De meeste scholen hebben het implementatietraject vlak voor de zomervakantie afgerond, o.a. in de vorm van een opvoering (dans/theater), een filmvertoning en een tentoonstelling in de school van kunstwerken die door de leerlingen waren gemaakt. Op alle scholen is met het volledige implementatieteam de implementatie van de leerlijn geëvalueerd; opbrengsten, borging, succes- en verbeterpunten waren daarbij belangrijke onderdelen. Op 4 juli 2018 vond de gezamenlijke afsluiting van Cultuureducatie DNA plaats voor alle deelnemende scholen en overige betrokkenen bij het project. Tijdens deze bijeenkomst zijn de belangrijkste opbrengsten van DNA gedeeld.

2.2.3 Opbrengsten op school-, leerkracht- en leerlingniveau

Het is op alle scholen goed gelukt om de leerlijn te implementeren. Een belangrijk doel van DNA was de professionalisering van het leerkrachtenteam. Leerkrachten kregen coaching on the job, om vervolgens zélf een dansles of een dramales te kunnen geven of bijv. een filosofieles. Leerkrachten moesten hiervoor veelal uit hun comfortzone komen, eigen angsten overwinnen, zich openstellen. De handelingsverlegenheid van leerkrachten blijkt op alle scholen te zijn afgenomen. De professionaliteit en het enthousiasme van de trainers/educatief medewerkers waren hierin van doorslaggevende betekenis. Hieronder volgen quotes per school om een indruk te geven van de opbrengsten van het project.

Freinetschool De Bothoven: Avonturen in het Donker

ICC-er Jeannette ten Thij: “Door de leerlijn leer je bewuster naar film te kijken. Film wordt gezien als cultuuruiting, communicatiemiddel en als een beeldend verhaal; dat past goed binnen ons Freinetonderwijs. Leerlingen hebben geleerd om gericht te kijken, ze ervaren o.a. dat er meer diepgang zit in een film. Cultuureducatie DNA heeft iets aangeboord, leerkrachten zijn ‘losser’ geworden, er waren inspirerende ontmoetingen voor de leerkrachten”. Het traject op de Bothoven heeft heel wat losgemaakt. Jeannette werd genomineerd tot Filmleraar van het Jaar, zie Bijlage 1. De implementatie van de leerlijn Avonturen in het Donker krijgt een vervolg met het project De Filmfabriek. Emma Bouwman, educatief medewerker Concordia: “De Bothoven, Concordia en de Theatermakerij hebben samen een subsidie aangevraagd voor het ontwikkelen van een doorlopende leerlijn voor het primair onderwijs, waarin het maken van een film centraal staat. De leerlijn wordt een aanvulling op de al bestaande filmleerlijn Avonturen in het Donker, die vanuit de theorie de basisthema’s van film behandelt. De Filmfabriek wordt een praktische leerlijn, waarbij de leerlingen stapsgewijs zélf een film leren maken.”

Lonnekerschool: Kunst onderzoekt

“Zowel op leerkracht als schoolniveau zijn grote stappen gemaakt. De leerkrachten zijn meer verdiepend bezig geweest en hebben een bredere blik ontwikkeld. Er is een onderzoeksfase ingebouwd in de lessen. We hebben gewerkt in een meer coachende rol. Er kwam ruimte om te experimenteren, te onderzoeken, af durven stappen van de standaardlessen. Leerlingen raken enthousiaster en gemotiveerder als ze zélf mogen bedenken en onderzoeken. Ze leren méér dan alleen technieken. Ze leren vaardigheden als doorzetten, samenwerken, karakter tonen, creativiteit ontwikkelen en van elkaar leren”, aldus ICC-er Christa Hofstra.

Christina Bakuchava

De Wielerbaan: Let's Present

Trainer Tessa Kortenbach: "We hebben bijzonder fijne dagen gehad waarin het team grote stappen heeft gezet. Alle leerkrachten zijn gecoacht en leerlingen lieten zich vaak van een andere (verrassende) kant zien. De uitdrukkingen en lichaamshouding tijdens de dans waren geweldig!" Mariët Hemmer (leerkracht middenbouw) vertelt: "De kinderen wilden het goed doen en waren heel gemotiveerd om de passen goed te kennen. Dankzij Tessa ontstond er ook een goede samenwerking bij de kinderen". "Het was mooi om te zien dat de leerlingen soms het initiatief overnamen van de leerkracht, ze bedachten zélf van alles!", aldus Femmy Sassen directeur van de Wielerbaan.

Prinseschool - Prinsestraat: Ondergedompeld in Dans

ICC-er Ahnia Raiss: "We vonden het traject een cadeautje, zowel voor de leerlingen als voor de leerkrachten! Alle leerkrachten hebben laten zien dat ze durven te dansen en hebben ervaren dat het mogelijk is om zélf een dans te bedenken (samen met de kinderen). Voor velen was het een flinke stap om als fysiek voorbeeld voor de klas te staan, ze hebben het lef ontwikkeld om dat te doen. De kinderen waren enorm enthousiast. Ook de leerlingen die niets met dans hebben, hebben op een positieve manier meegedaan in het proces. Dans als middel om met elkaar iets te creëren. Voor leerlingen was het een nieuwe situatie: hun leraar was niet zoals anders de expert, maar moest nu zélf leren. De leerlingen waren er getuige van hoe hun leerkracht steeds meer groeide in het geven van dans."

Prinseschool - Daalweg: Mediawijsheid en Digitale media

ICC-er Tess van Benthem: "We zijn er als leerkrachten gaandeweg de implementatie steeds beter in geslaagd om mediawijsheid en digitale media onderdeel te laten worden van ons IPC-onderwijs. Het was even zoeken naar de juiste manier, maar nu kunnen we zeggen dat mediawijsheid en digitale media ook volgend schooljaar onderdeel uitmaken van het curriculum!". "De leerlijn heeft gezorgd voor bewustwording van het belang van mediawijsheid bij de leerkrachten én de leerlingen. Door aansluiting bij de belevingswereld van de kinderen was de betrokkenheid optimaal!", zegt Marlies van Grootel, educatief medewerker van Tetem/RCE.

Prinseschool - Staringstraat: Let's Present

Locatiedirecteur Anouck Haven: "Fantastisch hoe je vanuit 'eenvoud' iets heel moois kunt neerzetten; hoe iets kleins groots kan uitpakken! Tijdens DNA hebben de leerkrachten zélf een choreografie gemaakt en muziek erbij gezocht". ICC-er Bert Oude Engberink: "Leerkrachten zijn zelfstandiger

geworden, maken zelf keuzes. Ook is het zelfvertrouwen gegroeid. Men is buiten de eigen comfortzone getreden. Je wordt vrijer en makkelijker. Kinderen krijgen ook meer zelfvertrouwen; als meneer Bert het kan, kan ik het ook!”. Anouck: “Kinderen zijn een stuk vrijer geworden in bewegen en presenteren. Hun zelfverzekerdheid is toegenomen. De afgelopen weken hebben de kinderen van groep 8 de musical gewoon op straat voor de school geoefend, terwijl voorbijgangers bleven staan kijken!”.

Het Zeggelt: Theatermaken in de klas

“Het werken met de theaterdocenten voelde als een warm bad, het team heeft gedaan wat het graag doet; bezig zijn met de inhoud. Leerkrachten hebben heel veel tools gekregen. Er werd echt op maat gewerkt. Bij de leerlingen zagen we dat de kwaliteit van het spel bij hun musicals is verhoogd. Het enthousiasme tijdens de lessen was heel groot. Het team van Het Zeggelt wil verder en zal volgend jaar binnen Culturage 2 een vervolg aan de theatermaken lessen geven”, vertelt ICC-er Errol Herder.

Het Wooldrik: Mediawijsheid en Digitale media

Educatief medewerker Marlies van Grootel - Tetem/RCE: “Het traject heeft het Wooldrik veel gebracht, men heeft veel geleerd. Alle leerkrachten zijn meegegaan in het proces, stonden open om te willen leren. Het vertrouwen is enorm gegroeid, vooral ook bij de leerkrachten van de onderbouw voor wie digitale media eerst nog een ver-van-m'n-bed-show was. Het onderwerp is echt gaan leven. De implementatie heeft plaats gevonden in de vorm van een project van drie weken. Ook de ouders zijn erbij betrokken middels twee avondprogramma's”. Directeur Monique Leppink: “De bewustwording bij zowel leerkrachten, kinderen als ouders is flink toegenomen. Door de creatieve werkvormen beklifde het heel goed. Het traject is een enorme boost geweest om mediawijsheid een vast onderdeel te laten worden binnen het curriculum van onze school”.

Prinseschool - International School Twente: Ondergedompeld in Dans

"In the beginning teachers felt a little stressed: they had to dance! Thanks to the trainers from Introdans our teachers became more confident and even think they will fit dance more often into their IPC Units! They experienced that dance is a universal language! Although we had to conquer awkwardness, all went well in the end! It was very nice that the Introdans trainers are real professionals. Because of that, our teachers got a different approach. We hope this is not the end, but only the beginning!", aldus locatiedirecteur Zoë Borgers-Price.

De Windroos: Filosoferen met kunst

Doremiek Lamain, educatief medewerker Rijksmuseum Twenthe/RCE: "Alle kinderen van de Windroos hebben kennis gemaakt met filosofie én zijn op bezoek geweest bij het Rijksmuseum Twenthe. Dat is op zichzelf al een geweldige opbrengst, want kennis maken met deze twee dingen is zeker niet vanzelfsprekend. Daarnaast hebben alle leerkrachten de filosofieles in het museum zélf gegeven." ICC-er Miriam Kroeze: "Ik denk dat we geleerd hebben om anders naar kunstwerken te kijken. We kunnen als leerkrachten samen met de leerlingen benoemen wat we zien. Ook kunnen we aan de hand van het beeld dat we zien, filosofische vragen maken en beantwoorden. Bijv. bij de Zeven werken van Barmhartigheid: wanneer ben je een goed mens?"

3 Hoe kan cultuureducatie bijdragen aan strategische doelen schoolbesturen?

Cultuureducatie DNA acteerde niet alleen op school- en leerkrachterniveau, maar ook op bestuursniveau. Dit is vaak de 'vergeten laag', die nog te weinig wordt betrokken. Alleen als het belang van cultuureducatie ook op bestuursniveau wordt onderkend, kan goed cultuuronderwijs daadwerkelijk onderdeel worden van het DNA van de scholen.

3.1 Gave Dingen Doen Sessie

Voor de drie grote besturen - Consent, KOE en VCO - hebben we op 10 maart 2017 een Gave Dingen Doen Sessie georganiseerd. Vraag die centraal stond was: Hoe kan cultuureducatie een bijdrage leveren aan de lange termijn doelen van het schoolbestuur? Diverse professionals uit het onderwijs en de cultuursector en studenten die affiniteit hadden met het thema konden zich aanmelden voor de GDDS. Deze groep mensen (de crowd) dacht vanuit eigen kennis en ervaring belangeloos mee met de schoolbesturen. Aan het begin van de sessie werd aan de bestuurders gevraagd om in max. vijf minuten hun ambities met de groep te delen: Wat is uw verlangen als bestuurder voor de toekomst? Wat wilt u kinderen meegeven?

Vanuit het project Cultuureducatie DNA hebben we dit proces gefaciliteerd, waarin de drie schoolbesturen een visie konden ontwikkelen op welke wijze cultuuronderwijs kan bijdragen aan het realiseren van de strategische doelen van de organisatie. De GDDS was bedoeld als inspiratiebron voor het door de schoolbesturen op te stellen 'Manifest', waarin de besturen kort en krachtig hun visie vastleggen t.a.v. cultuureducatie. Met dit manifest kunnen scholen ondersteund worden bij het implementeren van cultuureducatie als natuurlijk onderdeel van het onderwijscurriculum.

De GDDS-sessie bleek een goed instrument om de bestuurders te betrekken! Het onderwerp ging echt 'leven' voor de bestuurders en er ontstonden interessante, gelijkwaardige discussies met de andere deelnemers. Elke bestuurder werd ingedeeld in een groepje van vijf deelnemers. De bestuurders stelden zich 'kwetsbaar en open' op. Alle inspirerende ideeën en gedachten werden toevertrouwd aan grote vellen papier en zijn na afloop gedeeld middels een verslag. Yvonne Lemmens was de facilitator die het proces in goede banen leidde.

Maar liefst drie uur (en dat is véél in de agenda's van bestuurders) hebben de vier bestuurders uitgewisseld over goed (cultuur)onderwijs, de bijdrage van cultuureducatie aan de ontwikkeling van 21st Century Skills, en samen met de andere deelnemers nagedacht over datgene dat ze kinderen nog méér willen meegeven naast basisvaardigheden als rekenen en taal. Al met al was het een middag met een verrassend mooie opbrengst!

3.2 Analyse beleidsplannen schoolbesturen

Om de drie schoolbesturen vervolgens verder tot nadenken en actie aan te zetten hebben we Marjan Broekstra, onderwijskundige, gevraagd om de meerjarige beleidsplannen van de afzonderlijke schoolbesturen te analyseren. Zij heeft gekeken aan welke doelen cultuureducatie kan bijdragen en op welke manier. De analyse bevatte een algemeen deel: wat is cultuureducatie, de waarde van cultuureducatie en de plaats van cultuureducatie binnen de school. En een specifiek deel waarin de ambitie, visie en beleidsvoornemens per bestuur werden besproken en de toegevoegde waarde van cultuureducatie in dezen.

Terugkijkend denk ik dat dit onderdeel minder goed heeft gewerkt omdat de besturen in een passieve rol stonden. Vooralsnog is er naar mijn idee weinig gedaan met de analyses. Het rapport kan in de toekomst - bij het formuleren van nieuw beleid - alsnog gebruikt worden. Mijn advies is echter om bij de input voor nieuw beleid de voorkeur te geven aan een actieve aanpak - en gebruik te maken van de creatieve denkkraft van anderen - in plaats van een passieve vorm. Mede omdat hiermee betrokkenheid en eigenaarschap van de besturen wordt vergroot.

3.3 Manifest

Concretisering van deelname en betrokkenheid van de drie schoolbesturen bij Cultuureducatie DNA heeft plaats gevonden in de vorm van een Manifest, opgesteld door Consent, KOE en VCO. Het Manifest vormt een daadwerkelijk benoeming van het belang van cultuureducatie door de schoolbesturen. De drie manifesten zijn opgenomen als Bijlage 2, 3 en 4. Hoewel kort en vrij algemeen qua formulering vormen ze een eerste aanzet tot borging van cultuureducatie op bestuurlijk niveau; een voorwaarde voor het daadwerkelijk kunnen beklijven van cultuureducatie op school-, leerkracht- en leerlingniveau.

Consent heeft cultuureducatie gekoppeld aan het Onderwijs van de toekomst, Talentontwikkeling en aan de Talentdomeinen (waarvan Kunst en Cultuur er één is). KOE is tijdens de projectperiode bezig geweest met het opstellen van een versneld nieuw strategisch plan dat 1 aug. 2018 is ingegaan, cultuureducatie is hierin meegenomen. Bij VCO was aanvankelijk Geurt Morren actief als bestuurder. Geurt was een bevlogen bestuurder en schreef n.a.v. de GDDS een stuk op zijn LinkedIn profiel over de kracht van cultuuruitingen in het daadwerkelijk kunnen ráken. Ook nam Geurt, namens de Kamer PO Enschede, deel aan de intervisiebijeenkomsten van het KPC. Geurt nam in het voorjaar van 2018 afscheid als bestuurder van het VCO. Zijn opvolger, Andries Mulder, heeft er uiteindelijk voor gezorgd dat er ook een manifest namens het VCO is gekomen.

Het traject met de bestuurders is goed verlopen - men onderschrijft het belang van cultuureducatie - maar je merkte dat het onderwerp geen prioriteit heeft. Na een voorbereidend gesprek met de afzonderlijke bestuurders en diverse vriendelijke én meer dringende aansporingen, zijn de drie Manifesten er uiteindelijk gekomen, getekend en wel. Wat goed werkte was om de bestuurders op hun leidende rol aan te spreken, namelijk een document dat ondertekend moest worden. Het is ook een goede zet geweest om Cultuureducatie binnen DNA te koppelen aan Wetenschap & Techniek; nadruk op onderzoekende, creatieve en ondernemende houding en een gezamenlijke benadering t.a.v. het ontwikkelen van de 21st Century Skills. Besturen zien graag 'het grotere geheel'.

3.4 DNA -> Nascholing en verAnkering:

Coaching on the job vormde het belangrijkste onderdeel van de deskundigheidsbevordering. Daarnaast vormden trainingen in het kader van nascholing en verankering ook een belangrijk onderdeel van het project.

3.4.1 Training hedendaagse cultuureducatie

Op 29 maart heeft een training hedendaagse Cultuureducatie plaats gevonden voor alle deelnemende scholen. Directeuren, ICC-ers en belangstellende collega's waren hiervoor uitgenodigd. De training - gegeven door Saxion trainer Marieke Hagemans - bestond uit een stevig college cultuureducatie waarin o.a. het belang van creativiteit, de fases van het creatief proces en de onderzoekende houding van de leerkracht aan bod kwamen. Omdat iedereen bijeen was hadden we deze middag ook uitgekozen om de Catalogus met het leerlijnen aanbod aan de scholen te presenteren en uit te reiken. Tevens is tijdens de bijeenkomst de nulmeting afgenomen in het kader van de externe MonEva: waar staan we als school aan het begin van het traject?

3.4.2 Intervisie educatief medewerkers en opleiding ICC-ers

De intervisiebijeenkomsten met de educatief medewerkers van de culturele instellingen - een aantal van hen verzorgden de coaching on the job tijdens DNA - en de opleiding van de ICC-ers vielen niet rechtstreeks onder het project Cultuureducatie DNA. Ze worden aangeboden binnen het bredere pakket van Culturage en Cultuureducatie Enschede. Maar vanuit het project hadden we er wél mee te maken en was er ook overleg.

De intervisiebijeenkomsten voor de educatief medewerkers zijn een instrument om zowel inhoudelijk als in vorm zelfsturend te worden. De educatief medewerkers vormen samen met een moderator een leergemeenschap waarbinnen diverse werkgroepen zitten die antwoorden zoeken op vragen die binnen de gemeenschap op een democratische manier worden opgelost. Denk hierbij aan een werkgroep samenwerking Pabo en een werkgroep borging CmK in de scholen. Daarnaast

worden gastsprekers uitgenodigd, coachingsvaardigheden getraind en casussen uit de praktijk behandeld. De intervisiebijeenkomst met de educatief medewerkers is elke maand.

Ook vond in het schooljaar 2017/2018 een ICC-cursus plaats. Voor het DNA-project was het verplicht/gewenst, dat een gekwalificeerde ICC-er op de school aanwezig was. Vier ICC-ers van DNA scholen hebben dan ook deelgenomen aan de cursus. De cursus leidt leerkrachten op tot cultuur coördinator in het basisonderwijs en biedt praktische handvatten, vaardigheden en inhoudelijke kennis om cultuureducatie op school optimaal vorm te geven, te stimuleren en te behouden. De cursus is gericht op het schrijven van een cultuurplan voor de school, opbouwen van een cultureel netwerk, stimuleren van draagvlak voor cultuureducatie en het werken aan de eigen competenties als cultuur coördinator. De cursus bestond uit acht bijeenkomsten.

3.4.3 Basistraining DNA-Onderwijs

Speciaal voor Cultuureducatie DNA is de training DNA-Onderwijs ontwikkeld door Saxion en TechYourFuture. TYF is bewust als partner bij het project betrokken, vanwege de koppeling met Wetenschap & Techniek. Bij de opdrachtverstrekking werden de volgende kaders meegegeven: veranderende rol van de leerkracht, begeleiden van individuele creatieve proces van ieder kind, 21st Century Skills in relatie tot cultuureducatie en techniek en stimuleren van onderzoekend en ontwerpend leren. Drie DNA scholen zijn gevraagd mee te kijken en input te leveren tijdens het ontwerpproces, opdat de training zoveel mogelijk zou aansluiten bij de behoeften van de scholen.

De training bestond uit twee onderdelen: A en B. Training A is in het najaar van 2017 op de scholen gegeven. De nadruk lag vooral op houding en vaardigheden. Zaken als het creatief proces, onderzoekend en ontwerpend leren en de coachende rol van de leerkracht waren belangrijke elementen. De training vormde een mix van theorie, inspiratie filmpjes en praktische opdrachten. Bedoeling was dat de leerkrachten zelf ook input zouden aanleveren, zodat vanuit het specifieke gedachtengoed van de school kon worden gewerkt. De training werd met wisselend succes ontvangen. Globaal kun je zeggen dat een derde van de scholen heel enthousiast was, een derde was zowel enthousiast als kritisch en een derde van de scholen was ronduit negatief.

Eind 2017 heeft een stevige evaluatie plaats gevonden met Saxion en TYF. Geconcludeerd werd dat veel scholen niet zitten te wachten op een opgelegde algemene training. Dit was ook al de ervaring van de implementatoren toen de training werd aangekondigd op de scholen, als zijnde een onderdeel van het totale DNA-project. De trainers kregen op een aantal scholen flinke weerstand te verduren. Wat voor de ene school interessant en aansluitend is, werkt voor een andere school niet. In overleg met de trainers en de Stuurgroep heeft de projectleider besloten om voor de scholen die echt ontevreden waren, training B meer op maat te maken naar de wensen van de school. Dit omdat het afbreukrisico voor deze scholen op het totale implementatietraject anders te groot zou worden.

Training B is in het voorjaar van 2018 gegeven. Dit tweede deel ging o.a. over de koppeling tussen Wetenschap & Technologie en Kunst & Cultuur, 21st Century Skills en de Taxonomie van Bloom. Ook het opstellen van hogere orde denkvragen - die de leerlingen in het creatief proces brengen - kwam aan bod. Voor een aantal scholen werd een maatwerktraject geleverd, bijv. een koppeling met IPC, een sterkere nadruk op W&T, of een duidelijke koppeling met de leerlijn. De beslissing om voor een aantal scholen training B op maat te maken heeft goed uitgepakt. Tijdens de eindevaluatie bleek dat de scholen uiteindelijk positief terugkeken op de training en blij waren dat er naar hen was geluisterd. Naast de eindevaluatie met de trainers hebben ook nog twee afsluitende gesprekken met de leidinggevenden van Saxion en TYF plaatsgevonden.

Vanuit deze gesprekken is een lijst van aanbevelingen opgesteld, waaronder de volgende:

- Voer met elke school vooraf een intakegesprek
- Maak vanuit de basistraining aanpassingen op maat, toegesneden op de specifieke wensen/behoefte van de school
- Zorg ervoor dat directie en ICC'er het team in de juiste richting zetten
- Zorg dat doelen en verwachtingen van tevoren helder zijn en benoemd worden; waarom doen wij hieraan mee?
- Een presentatie van een collega-leerkracht werkt drempelverlagend voor de deelnemers
- Zorg dat scholen vrijwillig en vanuit intrinsieke motivatie kunnen inschrijven op de training, dit mag ook een deel van het team zijn, een combinatie van teamleden van verschillende scholen is ook mogelijk.

4 Opbrengsten Cultuureducatie DNA

4.1 Bestuur-, school-, leerkracht- en leerlingniveau

Terugkijkend kunnen we constateren dat de opbrengsten waardevol, goed en leerzaam waren, op alle vier de niveaus.

De schoolbesturen zijn een vaak vergeten laag en daarom bewust meegenomen in dit professionaliseringstraject. Cultuureducatie is gedurende het project duidelijk op het netvlies van de bestuurders gekomen. De Gave Dingen Doen Sessie bleek een goede manier om de bestuurders actief te betrekken en mee te laten denken over de rol van cultuureducatie in het onderwijs. Bestuurders erkennen het belang van cultuureducatie in het vormen van een eigen identiteit van leerlingen en het bijdragen aan vaardigheden om goed te kunnen functioneren in de moderne samenleving. De drie manifesten zijn een eerste aanzet om cultuureducatie ook op bestuurlijk- en beleidsmatig niveau geborgd te krijgen. Dit is een voorwaarde om cultuureducatie daadwerkelijk onderdeel van het DNA van de scholen te laten worden.

De opbrengsten op school- en leerkrachtniveau waren substantieel. Dit komt voor een belangrijk deel door de uitstekende coaching on the job van de educatief medewerkers en danstrainers! Training en coaching op maat, toegesneden op de wensen/behoefte van de individuele leerkracht, zijn goud waard. Alle scholen geven aan dat de leerkrachten eigen angsten hebben overwonnen, uit hun comfortzone zijn getreden en meer zelfvertrouwen hebben gekregen. De handelingsverlegenheid is op alle scholen afgenomen. Door de training van Saxion zijn leerkrachten aangemoedigd om (daar waar mogelijk) een meer coachende rol aan te nemen en hebben ze geleerd wat de kracht is van het stellen van hogere orde denkragen aan de leerlingen.

De leerlingen waren tijdens dit traject deelgenoot van het leerproces van hun leraar, dat was bijzonder. Ze zagen hun leerkracht groeien en steeds beter worden, met name bij de dansleerlijnen was dit duidelijk waarneembaar voor de leerlingen. Leerkrachten geven aan dat de leerlingen gegroeid zijn in hun zelfvertrouwen en uitdrukkingsvaardigheden. Ze hebben ontdekt dat er naast onze taal, verschillende andere 'talen' zijn om van gedachten te wisselen: dans, theater, beeldende kunst, film en allerlei vormen van social media. Leerlingen hebben actief en enthousiast meegedaan en ontdekt dat ze meer kunnen/durven, dan aanvankelijk gedacht!

Christina Bakuchava

4.2 Succesvolle koppeling W&T en Cultuur

Hoewel de ontwikkeling en uitvoering van de training DNA-Onderwijs verreweg het meest lastige onderdeel was van Cultuureducatie DNA, heeft het uiteindelijk wél het nodige opgeleverd. De training is nieuw ontwikkeld voor dit project en vormde dus een pilot. Tijdens de uitvoering is veel nuttige informatie naar boven gekomen over wat werkt en wat niet werkt. Al deze informatie wordt verwerkt en meegenomen naar de toekomst.

De training zal vanaf 2019 aangeboden worden in het Cultuurmenu. Daarin is nu nog geen nascholingsaanbod opgenomen, dus dit vormt een mooie aanvulling voor de scholen. Tevens wordt gekeken in hoeverre delen van de training kunnen worden ingepast in de initiële opleiding van de Pabo. Op die manier begin je bij de bron, de studenten van nu zijn immers de leerkrachten die het onderwijs van de toekomst vorm moeten geven. Daarin staat de veranderende rol van de leerkracht, het creatief proces en hogere orde denkvrAGEN centraal. Deze vaardigheden al binnen de opleiding goed ontwikkelen biedt grote voordelen voor de latere beroepspraktijk.

Ook ligt er een aanvraag vanuit Tetem voor een didactische training - met een combinatie van Techniek en Cultuur - voor de Twentse Maakplaatsen. Tetem heeft, samen met ROC van Twente en de Universiteit Twente, het afgelopen half jaar de Twentse Maakplaatsen ontwikkeld: plekken in heel Twente waar in principe iedere inwoner in aanraking kan komen met maken en techniek. Middels de training wil Tetem de Maakplaats coaches/vrijwilligers professionaliseren richting ontdekkend en ontwerpend leren en techniek onderwijs. Onderzocht wordt of de training van DNA-Onderwijs hiervoor aanknopingspunten biedt.

Een belangrijke succesfactor van het project is de koppeling die gemaakt is tussen Kunst/Cultuur en Wetenschap/Techniek. Door deze vakgebieden samen te trekken kunnen talenten worden opgeleid die later een voortrekkersrol kunnen vervullen in een creatieve kennissamenleving. In het primair onderwijs kan hiervoor het fundament worden gelegd. Kinderen kunnen voortbouwen op dit fundament, persoonlijke interesses onderzoeken en ontwikkelen én talenten ontplooien. Op die manier kunnen ze opgroeien tot creatieve, nieuwsgierige en oplossingsgerichte burgers die een bijdrage kunnen leveren in de grote vraagstukken van de huidige tijd en de nabije toekomst.

4.3 Samenwerkingen

De samenwerking met de culturele instellingen en lokale aanbieders, zoals bijv. Praktijk voor Dans en Stem, is bijzonder goed verlopen. Het enthousiasme van de educatief medewerkers/trainers en de deskundige en professionele manier waarop zij de 'coaching on the job' hebben gegeven zijn als belangrijkste succesfactor aan te wijzen tijdens dit professionaliseringstraject! Leerkrachten hebben hierdoor grote sprongen gemaakt op het gebied van lesgeven en meer zelfvertrouwen gekregen. Ook de samenwerking met de trainers van Introdans was uiterst professioneel, motiverend én uitdagend.

Culturele instellingen van buiten Enschede stonden open voor samenwerking en waren graag bereid hun leerlijnen te delen. Een aantal Enschedese instellingen liet aanvankelijk enig protectionisme zien. Dit hebben we opgelost door alleen leerlijnen van buiten te kiezen die inhoudelijk goed zijn en aanvullend waren op het aanbod uit Enschede. Voor de deskundigheidsbevordering hebben we steeds een lokale partner gezocht. De educatief medewerkers uit Enschede hebben het werken met de externe leerlijnen als een buitenkans opgepakt; er zijn inspirerende samenwerkingen ontstaan met landelijke instellingen en de leerlijnen vormden een hele mooie aanvulling op hun eigen werk. Zo zijn door de educatief medewerkers van Rijksmuseum Twenthe en Concordia aanvullingen geschreven voor de onderbouw voor de leerlijnen Filosoferen met Kunst en Avonturen in het donker, in overleg met de landelijke aanbieders Kröller-Müller en Eye Filmmuseum.

Cultuureducatie DNA maakte onderdeel uit van het grotere geheel van Cultuureducatie Enschede, waartoe ook Culturage en het Cultuurmenu behoren. Cultuureducatie DNA was onderdeel van het Projectbureau van Cultuureducatie Enschede. Elke twee weken kwamen we bij elkaar om zaken af te stemmen, samen dingen op te pakken en elkaar te informeren. Cultuureducatie Enschede heeft een gezamenlijke website (www.cultuureducatie-enschede.nl) en nieuwsbrief voor de informatieverstrekking naar scholen en stakeholders.

De samenwerking met Saxion en TechYourFuture is waardevol gebleken en zal in de toekomst zeker een vervolg krijgen. Het traject was een verhaal van vallen en opstaan, met veel waardevolle leermomenten en uiteindelijk een mooie opbrengst voor de scholen. De verschillende partijen hebben ook geleerd waar in de toekomst beter op te letten bij een nieuw samenwerkingstraject, zo moeten verwachtingen, te behalen doelen - Waarom doen we hieraan mee? - meteen vanaf het begin voor iedereen duidelijk zijn.

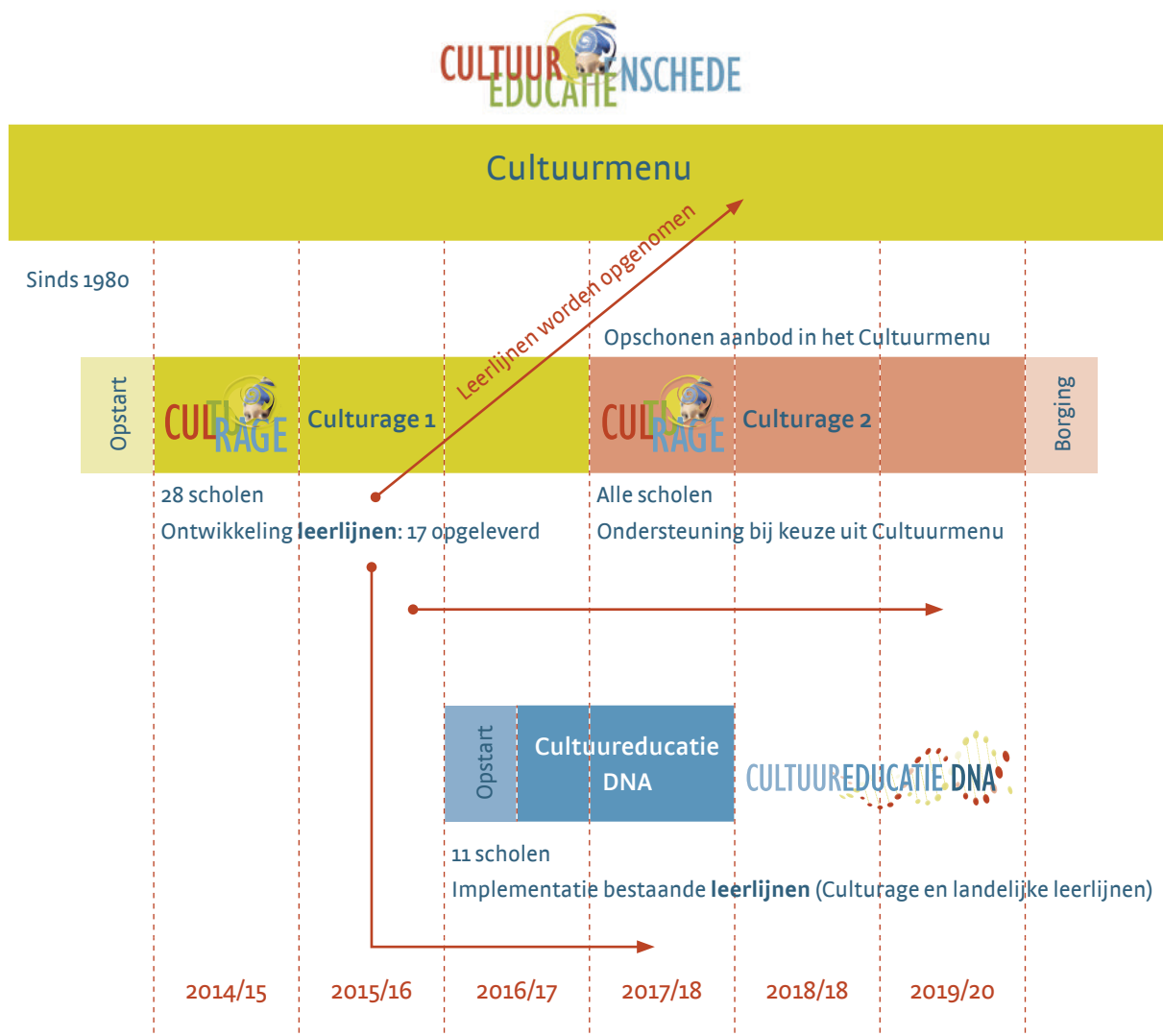
Gedurende de looptijd van het project hebben er drie intervisiebijeenkomsten - georganiseerd door het KPC - met Cultuurnetwerk Noord/Oost plaatsgevonden. De eerste bijeenkomst in najaar 2016, was een kennismaking en aftrap van de professionaliseringsregeling. Tijdens de tussentijdse bijeenkomsten vond (kennis)uitwisseling plaats met andere projecten uit het Noorden en Oosten van Nederland; wat gaat goed, waar ben je trots op, wat is lastig? O.a. kwam naar voren dat ouders vaak een vergeten groep zijn in het proces van cultuureducatie, deze groep is echter wel degelijk belangrijk wil cultuureducatie écht kunnen beklijven. Ter afsluiting heeft KPC interviews gehouden met de verschillende projectleiders; wat zijn de opbrengsten van de projecten, waar liggen overeenkomsten, kansen en valkuilen? De resultaten zullen in een artikel worden verwerkt en door KPC aan het FCP en ter kennisdeling - niet alleen binnen Cultuurnetwerk Noord/Oost, maar ook daarbuiten - worden aangeboden.

Tot slot heeft de projectleider gedurende de looptijd van het project een aantal bijeenkomsten bezocht die zowel qua inhoud als voor het netwerk relevant waren. Dit waren de CmK Conferentie in Den Bosch in 2016, Xpeditie Cultuureducatie 2017, Cultuurcongres Overijssel 2017, International Conference Culture for Kids in Amsterdam in 2018 en het eerste Red Carpet Event (bedoeld voor alle Enschedese ICC-ers) in 2018.

5 Inbedding/borging

Cultuureducatie DNA stond niet op zichzelf, maar functioneerde in het grotere geheel van Cultuureducatie Enschede, zie onderstaand schema. Daarin is Culturage - de Enschedese uitwerking van Cultuureducatie met Kwaliteit (CmK) - al een aantal jaren een belangrijk onderdeel. In Culturage 1 (2013-2017) hebben scholen, in samenwerking met culturele instellingen, leerlijnen ontwikkeld. In Culturage 2 (2017-2020) kunnen de scholen kiezen uit drie scenario's:

- 1 (Door)ontwikkelen van een leerlijn (model Culturage 1)
- 2 Implementeren van bestaande leerlijn (model Cultuureducatie DNA)
- 3 Afname uit het Cultuurmenu (instapmodel)

Cultuureducatie DNA kun je zien als een 'verdiepend zijspoor'. Scholen die mee hebben gedaan aan DNA voegen na het beëindigen van het professionaliseringstraject weer moeiteloos in op het 'hoofdspoor' van Culturage.

Voor Culturage 2 zijn als belangrijke ambities/doelstellingen te noemen:

Uitbreiding van het aantal kinderen dat deelneemt aan CmK projecten; de door de schoolbesturen onderschreven ambitie is dat aan het eind van deze periode alle PO-scholen in Enschede op een of andere manier deelnemen aan Cultuureducatie met Kwaliteit. Daarnaast o.a. het versterken van het ICC-netwerk en ontwikkelen van een structureel (na)scholingsaanbod en coaching-on-the-job. Cultuureducatie DNA heeft een belangrijke bijdrage geleverd, met name op het gebied van

bewustwording bij de schoolbesturen, het ontwikkelen van nascholingsaanbod en het faciliteren van goede coaching on the job.

Cultuureducatie DNA heeft de leerlijnen die ontwikkeld zijn binnen Culturage 1 meegenomen in haar aanbod. De leerlijnen zijn gedurende het DNA-traject geïmplementeerd op andere scholen, dan waar ze ontwikkeld zijn. In die zin vormde DNA dé perfecte 'testcase' voor de gebruiksvriendelijkheid en kwaliteit van de ontwikkelde leerlijnen. Cultuureducatie DNA heeft vervolgens de kennis die is opgedaan tijdens de implementatie van de leerlijnen weer gedeeld met Culturage 2 - o.a. tijdens een intervisiebijeenkomst met de educatief medewerkers - zodat ze daar de komende jaren binnen Scenario 2 (implementeren van bestaande leerlijn) weer hun voordeel mee kunnen doen.

In het Cultuurmenu kunnen de scholen - begeleid door een educatief medewerker van een culturele instelling in de rol van Externe Cultuur Coördinator (ECC-er) - cultureel aanbod selecteren dat het beste bij het schoolbeleid past. Culturele instellingen en enkele kleine aanbieders brengen hun aanbod via het Cultuurmenu bij de scholen. Er is een onafhankelijke toetsingscommissie die de kwaliteit van het aanbod bewaakt. De gelden die vanuit Cultuureducatie DNA naar het Cultuurmenu zijn gegaan, zijn ingezet voor een goede opname van het DNA-leerlijnenaanbod in het Cultuurmenu (Culturage leerlijnen en extern aanbod) en tevens voor de integratie van Wetenschap en Techniek.

In overleg met de Stuurgroep is besloten om een additioneel bedrag vanuit Cultuureducatie DNA te bestemmen voor het Cultuurmenu. Dit bedrag wordt ingezet om de Basistraining DNA-Onderwijs, ontwikkeld door Saxion en TechYourFuture, vanaf 2019 aan te bieden via het Cultuurmenu. Daarnaast wordt het geld gebruikt voor een aanpassing van de structuur van het menu zélf. We willen al het aanbod in het Cultuurmenu koppelen aan leerlijnen. Middels structurering van het aanbod willen we scholen helpen om gericht en vanuit een bepaalde cultuureducatieve visie/plan aanbod af te nemen uit het Cultuurmenu, in plaats van ad hoc in te kopen.

Deze benadering sluit aan bij de basisvraag van het professionaliseringstraject van DNA: wat heeft een school nodig om een leerlijn goed te kunnen implementeren? Hier luidt het antwoord: ondersteuning in het Cultuurmenu om het aanbod in samenhang te zien en vanuit een leerlijn te kunnen kiezen.

6 Toelichting bij financiële verantwoording

Tijdens de uitvoering van Cultuureducatie DNA hebben twee mensen meegekeken bij het financiële verhaal: Petra Grunder, financial controller bij Consent en Mark Drent, hoofd bedrijfsvoering van Concordia. Separaat is de accountantsverklaring ter financiële verantwoording bij dit project aangeleverd. In Bijlage 5 is de realisatie, inclusief de oorspronkelijke begroting van Cultuureducatie DNA, en een bijbehorende toelichting opgenomen. De verantwoording voor de gekapitaliseerde uren gemaakt ten behoeve van Cultuureducatie DNA door de Gemeente Enschede, TechYourFuture, Consent, KOE en VCO is opgenomen als Bijlage 6, 7, 8, 9 en 10.

7 Externe monitoring en evaluatie van het project

Naast de evaluaties van de projectleider/implementatoren met de scholen, de trainers/coaches on the job en de trainers en leidinggevenden van Saxion/TechYourFuture, heeft ook een externe monitoring en evaluatie van het project plaats gevonden. Hiervoor is Marijke Burghoorn, organisatieadviseur/Black Belt Lean Six Sigma, gevraagd. Marijke heeft gedurende het hele project meegekeken. Haar bevindingen zijn opgenomen in Bijlage 11.

8 Conclusies en aanbevelingen

Naar onze mening staat cultuureducatie vaak nog té veel op zichzelf. Met de uitvoering van Cultuureducatie DNA hebben we daar verandering in willen én kunnen brengen. Met dit professionaliseringstraject hebben we onderzocht wat het effect is van de implementatie van bestaande leerlijnen op deskundigheidsbevordering, nascholing en borging van cultuureducatie in het primair onderwijs.

Factoren die de inbedding van cultuureducatie positief beïnvloeden:

Samenwerking

Binnen Cultuureducatie DNA was samenwerking het toverwoord. Samenwerking binnen het projectteam; elkaar inspireren, corrigeren en beter laten presteren, 1+1 is soms inderdaad 3. Samenwerking tussen de scholen en de educatief medewerkers van de culturele instellingen/ externe danscoaches. Het leidde tot prachtige resultaten! Samenwerking met culturele instellingen van buiten Enschede, die behalve mooie aanvullende leerlijnen en waardevolle contacten ook nieuwe projecten heeft opgeleverd! Zo gaan Concordia, De Bothoven en de Theatermakerij uit Enschede samen met Eye Filmmuseum een nieuwe leerlijn ontwikkelen: De Filmfabriek waarbij leerlingen zélf een film leren maken. Samenwerking met de schoolbesturen, een verhaal apart, maar het is gelukt. Samenwerking met Saxion en TechYourFuture - soms met bloed, zweet en tranen - maar er ligt nu wel een goede training voor het nascholingsaanbod! Allemaal verschillende partijen, maar met een gezamenlijk gedragen visie over het belang én de meerwaarde van goed cultuuronderwijs voor de ontwikkeling van kinderen.

Geïntegreerde aanpak

Voor scholen is het prettig dat zaken waar mogelijk gekoppeld worden, dat projecten niet los staan van de rest van de dingen waar men al mee bezig is, dat ze geïntegreerd kunnen worden en bijdragen aan het grotere geheel. Binnen Cultuureducatie DNA was de koppeling tussen Kunst & Cultuur en Wetenschap & Techniek dan ook van groot belang! Beide disciplines leggen de nadruk op het stimuleren van een onderzoekende, creatieve en ondernemende houding bij kinderen. Ook is er sprake van een gezamenlijke benadering ten aanzien van het ontwikkelen van de 21st Century Skills; vaardigheden die kinderen helpen op te groeien tot creatieve, nieuwsgierige en oplossingsgerichte burgers die een bijdrage kunnen leveren in de grote vraagstukken van de toekomst.

Centrale vraag tijdens de uitvoering van het project was: wat heeft de school nodig om een leerlijn goed te kunnen implementeren? Met deze vraag in het achterhoofd zijn vanuit de opbrengsten van Cultuureducatie DNA de nu volgende aanbevelingen opgesteld.

Aanbevelingen

Bestuursniveau

- Betrek het bestuur bij het ontwikkelen van een cultuur educatieve visie, doe dit middels actieve inspiratiesessies. Alleen als het belang van cultuureducatie ook op bestuursniveau wordt onderkend, kan goed cultuuronderwijs daadwerkelijk onderdeel worden van het DNA van de scholen
- Spreek besturen aan op hun leidinggevende rol, bijv. in de vorm van het laten ondertekenen van een manifest over het belang van cultuureducatie binnen het onderwijs

School- en leerkrachtniveau

- Investeer in een goede ICC-er op school, zodat er een cultuurplan komt om vanuit te werken. De ICC-er is de linking pin tussen bestuur, directie, leerkrachten en leerlingen, daar waar het gaat om het realiseren en borgen van cultuureducatie binnen de school
- Zoek een lokale culturele partner voor de uitvoering van deskundigheidsbevordering en coaching on the job, wanneer gebruik wordt gemaakt van externe leerlijnen. Op deze manier kan goede lokale borging gerealiseerd worden
- Stel een implementatieteam samen en maak samen een projectplan waarin motivatie, doelstellingen, planning en begroting zijn opgenomen
- Zorg voor professionele training/coaching, toegesneden op de wensen/behoefte van de individuele leerkracht. Dit levert meer zelfvertrouwen op en een betere toerusting van de leerkracht om zélf in bepaalde kunstdisciplines les te kunnen geven
- Zorg voor voldoende budget voor een succesvolle implementatie door professionals die coaching on the job verzorgen. Zorg tevens dat er budget is voor materialen die nodig zijn voor de implementatie van de leerlijn
- Sluit de implementatie af met een eindopvoering, tentoonstelling en/of concrete activiteit; dit werkt als een duidelijke motivator om naar toe te werken
- Betrek, indien mogelijk, ook de ouders bij het implementatieproces
- Koppel activiteiten uit het Cultuurmenu aan leerlijnen, zodat scholen gericht én vanuit een bepaalde cultuur educatieve visie cultureel aanbod kunnen inkopen. Pas het Cultuurmenu hierop aan.

Scholing

- Verzorg nascholing op grond van een maatwerktraject. Scholen/leerkrachten moeten intrinsiek gemotiveerd zijn om deel te nemen aan een training; waarom doen we hieraan mee/wat willen we bereiken?
- Onderzoek in hoeverre (aspecten van) DNA-onderwijs in de initiële Pabo opleiding geïntegreerd kunnen worden - coachende rol van de leerkracht, hogere orde denkvragen - studenten van nu zijn immers de leerkrachten die het onderwijs van de toekomst vorm moeten gaan geven

Samenwerking

- Stel een projectteam samen van mensen met verschillende achtergronden, zodat men elkaar goed kan aanvullen, scherp kan houden en van elkaar kan leren
- Zie cultuureducatie niet als een op zichzelf staand iets, maar maak de koppeling met andere disciplines, zoals Wetenschap & Techniek. Werk vanuit een gezamenlijke benadering t.a.v. het ontwikkelen van de 21st Century Skills en het stimuleren van een onderzoekende, creatieve en ondernemende houding bij leerlingen
- Zorg voor een aantal gezamenlijke bijeenkomsten met de deelnemende scholen, waarin ervaringen/kennis gedeeld kunnen worden en men elkaar kan inspireren/enthousiasmeren
- Zoek de samenwerking met andere (externe) partijen/instellingen; kennis delen is een voorwaarde voor collectief succes!